

«Ідеальний» чоловік для самотньої жінки

Лариса Наумова

«Неідеальний чоловік» (нім. *Ich bin dein Mensch*)
 Сценарій Ян Шомбург, Марія Шрадер, Емма Браславські
 Режисерка Марія Шрадер
 Оператор Бенедикт Ноєнфельс
 Композитор Тобіаш Ваґнер
 Актори: Марен Еґґерт, Ден Стівенс, Сандра Хюллер, Ганс Льов, Вольфганг Хюбш, Генрієтт Ріхтер-Роль, Анніка Меєр, Юрген Таррах, Фалілу Сек, Інґа Буш та інші
 Студія Letterbox Filmproduktion. Німеччина, 2021

Альма – Марен Еґґерт, Том – Ден Стівенс у фільмі «Неідеальний чоловік». Режисерка Марія Шрадер. Німеччина, 2021.

Фільм «Неідеальний чоловік» доволі аскетичний. Максимальна лаконічність прийомів виразності очевидно видає режисерку-німкеню. Марія Шрадер блискуче оперує кінематографічними виражальними засобами, точніше сказати, тим їх необхідним мінімумом, який потрібний для яскравої і зворушливої оповіді.

Марія Шрадер, можливо, і не надто відома режисерка, та її не можна розцінювати як випадкову особу чи новачка у режисурі. Спершу вона здобула визнання як акторка. За одну з головних ролей у стрічці «Еме і ягуар» іще в 1998 році вона отримала Срібного ведмеда Берлінале. Загалом на її рахунок чимало яскравих ролей у фільмах і серіалах. У 2016 році вона вперше спробувала себе в режисурі. Фільм «Стефан Цвейг» німецько-австрійсько-французького виробництва не залишився непоміченим. Стрічка потрапила до переліку висунутих на «Оскар» і здобула премію Європейської кіноакадемії за найкращий європейський фільм у номінації «вибір глядачів» у 2017 році. Справжнім режисерським досягненням став блискучий мінісеріал Марії Шрадер «Неортодоксальна» (2020, Німеччина, Netflix, США). Він здобув премію «Еммі» «за найкращу режисуру мінісеріалу».

Марія Шрадер працювала і як сценарист, і як продюсер. Сценарії писала не тільки до своїх стрічок. Отже, на власному досвіді вона ознайомена з усіма процесами кіновиробництва. Відтак стрічка «Неідеальний чоловік» – це черговий крок Марії Шрадер у режисурі. Кроки ж ці доволі амбітні, а з художньої точки зору пов'язані з цікавими для глядача темами і творчими експериментами.

За всієї аскетичності форми «Неідеального чоловіка» одна складова неочікувано починає проступати і задавати ритм його розміреному звучанню, то раптом втручатися несподіваним акцентом, самостійним рівноправним мотивом чи навіть сюжетом – це звук. Блискучий за звуковим вирішенням початок фільму. Ще на титрах чуємо кроки, імовірно, сходами. Хтось відчиняє двері..., зміна звукових

перспектив. У перших же кадрах – музика, яка задає тривогу. На екрані звичайна розгублена жінка, головна героїня Альма у виконанні Марен Еґґерт. Музика звучить там, безпосередньо у кадрі, на вечірці, куди напружено входить жінка. І раптом відомий веселий мотив змінює цю, вже доведену до критичності, тривожність. Глядач разом з головною героїнею прямує до танцювальної зали. Жінка зникає і розгублена, вона тут вперше, і все незвичне і невідоме, як поки що невідомий спосіб оповіді для глядача. Героїня потроху при звичається, роздивляється. Те саме відбувається і з глядачем. Цей час – щоб увійти у атмосферу фільму, звикнути до способу оповіді. Та сюжет розгортається. Режисерка втягує глядача у перебіг подій, поступово відкриваючи обставини і зрештою переходить на розмірений ритм оповіді.

Музика, яка на початку фільму ніби завдала хибної тривожності (хоча тривожність не випадкова і є певним лейтмотивом стрічки за всієї легкості й уявної безтурботності), і надалі продовжує здійснювати важливе нюансування й акцентування. Хоча у фільмі йдеться ніби про якесь недалеке чудове майбутнє, де роботи входять у людське життя, музика суперечить цьому. Вона вводить додатковий, якийсь щемно-незрозумілий мотив ретро. І в картині цього «недалекого майбутнього» також немає ніякого антуражу, відповідного до жанру фантастики. Персонажі одягнуті так, ніби дія фільму скоріше в минулому, аніж в майбутньому. Серед місць дії фігурує музей як ще одне віднесення, уже до далекого, цивілізаційного минулого.

Це дивовижне поєднання теми мислимого майбутнього і ніби більше предметно-звукового минулого створюють враження певної позачасовості перебігу подій. Темі людських стосунків, взаємодії людини і техніки, питання, що таке техніка на сучасному витку цивілізації, звучать як проблеми позачасові. Хоча всі персонажі й події показані максимально життєво і виразно.

Альма – всесвітньо визнаний науковець – працює у Пер-

гамському музеї у Берліні, вивчаючи клинопис, захоплена і натхненна роботою, за межами якої немає місця особистому життю. Вона мала досвід невдалих стосунків, мала надії на щасливу родину, та трагічні обставини і криза віку унеможливили її сподівання. Тепер вона зі своїми однодумцями вивчає можливості існування поетичної мови у клинописних текстах. Чи то з причини наукової солідарності, чи то з цікавості, вона погоджується бути учасницею експерименту. Їй, як науковцю, належить зробити висновок, чи можуть роботи жити поміж людей і чи варто самотнім людям вдаватися до такого досвіду. Так у житті Альми з'являється Том. Для успіху експерименту робот-чоловік має прожити з Альмою три тижні. Оскільки він створений спеціально для Альми, відповідно до її вимог до чоловіків, смаку, свідомих і несвідомих бажань, він очікувано мав би зробити її щасливою. Та, незважаючи на усю математичну вивіренисть експерименту, Альма перериває його хід, і пише негативний висновок.

Одна з найважливіших у фільмі – тема стосунків між чоловіком і жінкою, завжди складних, з непорозуміннями і конфліктними ситуаціями. Дійсно, у них часто виникає відчуження такої сили, ніби вони з різних планет: «чоловіки з Марса, жінки з Венери», як у популярній книзі психолога Джона Грея. Хтось робот, а хтось – людина. Імовірно, це не така вже і відсторонена від життя метафора, як може видатися.

В «Неідеальному чоловікові» робот іноді ніби виявляє більше людяності і чуттєвості, аніж людина, та ще й жінка. Виразна у цьому плані сцена, де Том, впевнений, що Альму порадує приготовлена ним ванна з пелюстками троянд в оточенні свічок задля романтичної атмосфери. Альмі ж не до того. Цікаво побудований наступний кадр. Хтось (деталь, крупний план) у ванні милується піною і трояндовими пелюстками. У напівтемряві здається, ще це Альма. Надалі з'ясовується, що це сам Том лежить у ванні й здивовано роздивляється пелюстками троянд у ній, намагаючись осмислити чи то «обчислити» інформацію.

Що робить людину людиною, що відрізняє її від робота? Імовірно, почуття, чуттєвість...

Насправді самотня жінка, жінка-науковець, схоже, приречена на раціональне життя, або навіть раціоналізоване виживання. В умовах сучасного світу, де все вирішує успішність, за якою стоїть жорстка конкурентна боротьба, виживає сильніший. І переважно сильнішим є зовсім не той, хто відчуває, а той, хто мислить раціонально і стратегічно. Чуттєвість та емоційність у споживацькому суспільстві скоріше перетворюються на прагматичні способи знову ж таки раціональних стратегій. Вони, схоже, витісняються настільки глибоко у підсвідомість, що перестають бути необхідними. Це не ті якості, які сприяють виживанню.

І навіть тема наукової праці Альми, – поезія, схоже, не робить її людянішою. Адже завдання проекту – зробити наукове відкриття. Жінка ніби горить своєю роботою, живе пошуком і відкриттям. Коли ж, за допомогою Тома, з'ясовується, що стаття на таку тему вже написана іншою авторкою, зацікавленість і енергія Альми зникають. І тоді

дивується Том (наскільки, звісно, може здивуватися робот): чому це для неї так важливо, адже людство дізналося про відкриття, і не важливо, від кого. У нього є тільки одна відповідь: кар'єра, амбіції, егоїзм. Так, Альма важко працювала три роки у сподіванні сказати нове слово у науці. Тепер виявилось, що ці роки марно витрачені. Вона у розпачі, вона плаче...

Альма спершу ставиться до Тома виключно як до робота. І її раціо твердить про неможливість ніяких стосунків між ними. Та те ж раціо вимагає поваги до співбесідника, навіть якщо ним є робот. Чи саме тут її раціональне дає збій, і Альма починає думати про Тома дещо з інших позицій, наділяючи уже людськими, особистісними рисами? Чи ймовірно взагалі утриматися від олюднення об'єкта, який за зовнішніми ознаками цілком схожий на людину?

Ще одна важлива тема – взаємини між старшим і молодшим поколіннями, між батьками і дітьми. У стрічці Альма час од часу навідується до свого старого батька, який живе у приватному будинку близько великого лісу. Незважаючи на її спроби, стосунки з ним не складаються. Його вік, характер, самотній спосіб життя – все це спричинює відсутність порозуміння між ними. І, зрештою, Альма просто виконує свій обов'язок доньки перед батьком (хоча є сестра, яка також інколи приїздить зі своїм сином до старого). Їхні зустрічі давно перестали бути душевним чи то духовним спілкуванням між близькими людьми або хоча б обміном думками, а переросли у механічну побутову роботу: привезти харчі, прибрати будинок, погуляти з батьком у лісі. Це ще один вияв нечуттєвості, провокований сучасним життям. Родина розпадається. Старші доживають віку у самоті, молодші – заклопотані кар'єрою і, можливо, не менш самотні у великих містах у своїх змаганнях за першість.

Імовірно, місія Тома саме у тому, щоб повернути Альмі її людяність, чуттєвість, ту позараціональну систему координат, в якій вона давно вже не живе. Відтак раптом у Альми спливають дитячі спогади першої закоханості. І вони – як перший крок повернення до своєї природної, людської сутності.

Закінчення фільму оптимістичне, тепле і зворушливе. Та поруч з тою ідеєю, яку пропонує фільм, таке закінчення є максимально трагічним і болючо-безрадісним не тільки для Альми, а й загалом для людини. В інтелектуальному, технічно розвиненому світі з усіма благами цивілізації в ім'я людини немає місця для самої людини. Вона не відчуває себе ані коханою, ані потрібною. Тотальна самотність різних соціальних рівнів: у відносинах чоловіка і жінки, самотність у родині, самотність серед друзів, колег і однодумців. Ця тотальна відчуженість, неспроможність віднайти спільну мову все частіше звучить як гостра виразна ознака часу, від якої не врятуватися. Вихід, який знаходить героїня, – штучний інтелект. Вона сама не у захваті від такого, адже розуміє, що будь-яке звернення до робота – ілюзія. Та навіть вона, науковець і атеїст, людина максимально раціональна, зрештою не може встояти перед можливістю знайти своє особисте щастя і не бути самотньою.